

دستور زبان فارسی

برای همه

ولی قربانی

سرشناسه	: قربانی، ولی، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: دستور زبان فارسی برای همه / ولی قربانی
مشخصات نشر	: بجنورد: انتشارات درج سخن، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۸۳-۱۲-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: فارسی - دستور
موضوع	: فارسی - دستور -- آزمون ها و تمرین ها
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ د.ق/ PIR۲۶۸۸
رده بندی دیویی	: ۵۴۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۳۷۱۹۳

دستور زبان فارسی برای همه

ولی قربانی

چاپ و صحافی: مهتاب

شمارگان: ۵۰۰

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳ - قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال

Dorjesokhan@gmail.com

۰۹۳۳۱۸۴۲۵۴۸ و ۰۹۱۵۱۸۴۲۲۴۸

خراسان شمالی، بجنورد، خیابان استقلال، کوچه شهید نوریان، پلاک ۱۴

فهرست

پیشگفتار - سه

جدول نشانه ها - چهار

نگاره ی نخست : واحدهای زبان

زبان- ۶ / واج شناسی- ۶ / تعاریف واج- ۷ / کاربرد واج در آفرینش برخی از آرایه ها- ۷ / تفاوت بین واج و حرف - ۸ / انواع واج- ۹ / فرق بین مصوت های بلند و کوتاه- ۹ / هجا- ۱۰ / معرفی و نتایج الگوی هجایی- ۱۱ / چند نکته در مورد واج- ۱۲ / ساده ترین و دقیق ترین روش برای واج شماری- ۱۴ / قواعد ترکیب- ۱۵ / فرایندهای واجی- ۱۶ / تکواژ- ۱۷ / تعریف و انواع تکواژ- ۱۷ / تکواژ های قاموسی- ۱۸ / تکواژ های دستوری- ۱۹ / تکواژ های تصریفی- ۲۰ / تکواژ های اشتقاقی- ۲۱ / مهم ترین پیشوندها- ۲۱ / مهمترین میان وندها- ۲۲ / مهم ترین پس وندها- ۲۲ / چند نکته در مورد کارکرد برخی از تکواژ ها- ۲۲ / نکات مهم- ۲۶ / بررسی تکواژ های چند واژه ی مهم- ۲۶ / بررسی تکواژ های فعل- ۲۸ / واژه- ۳۰ / تعریف- ۳۰ / ساخت واژه- ۳۰ / نکته- ۳۰ / نتیجه- ۳۰ / گروه- ۳۲ / تعریف- ۳۲ / انواع گروه- ۳۲ / جمله- ۳۳ / تعریف- ۳۳ / جمله ی مستقل و انواع آن- ۳۳ / جمله ی مرکب/امیخته- ۳۳ / خودآزمایی- ۳۵

نگاره ی دوم : جمله

تعریف- ۴۱ / گروه- ۴۱ / نهاد- ۴۱ / راه های تشخیص نهاد- ۴۱ / گزاره- ۴۲ / مطابقت نهاد جدا و پیوسته- ۴۴ / حذف و انواع آن- ۴۷ / تنازع- ۴۹ / چکیده- ۴۹ / خودآزمایی- ۵۰

نگاره ی سوم : جمله و اجزای آن

اجزای اصلی- ۵۴ / فعل- ۵۴ / نهاد- ۵۴ / مفعول- ۵۵ / مسند- ۵۵ / متمم- ۵۸ / متمم های غیر اصلی- ۵۸ / متمم قیدی- ۵۸ / متمم اسم- ۵۹ / نقش های فرعی (غیر جزء)- ۶۱ / نقش های فرعی تبعی- ۶۱ / معطوف- ۶۱ / بدل- ۶۱ / تکرار- ۶۲ / نقش های فرعی غیر تبعی- ۶۲ / مضاف الیه- ۶۲ / صفت- ۶۳ / قید- ۶۳ / متمم اسم- ۶۴ / منادا- ۶۴ / جمله های چند جزئی- ۶۵ / جمله های دو جزئی- ۶۵ / جمله های سه جزئی- ۶۶ / سه جزئی با مسند- ۶۹ / سه جزئی با متمم- ۷۰ / جمله های چهار جزئی- ۷۱ / چهار جزئی با مفعول و متمم- ۷۱ / چهار جزئی با مفعول و مسند- ۷۳ / چهار جزئی با دو مفعول- ۷۵ / چهار جزئی با متمم و مسند- ۷۷ / جمله های پنج جزئی- ۷۸ / جمله های استثنایی- ۷۹ / جمله های بی فعل- ۷۹ / یک جزئی بی فعل- ۷۹ / دو جزئی بی فعل- ۸۰ / سه جزئی بی فعل- ۸۰ / جمله های بی نهاد- ۸۱ / جمله با فعل یک شناسه- ۸۱ / چکیده- ۸۲ / خودآزمایی- ۸۳

نگاره ی چهارم : گروه فعلی

ویژگی های فعل- ۸۹ / شخص- ۸۹ / زمان- ۸۹ / مصدر- ۸۹ / بن- ۸۹ / صفت مفعولی- ۹۴ / جدول انواع زمان ها- ۹۴ / جدول کاربرد انواع زمان ها- ۹۵ / فعل های ناقص- ۹۵ / فعل های کمکی (معین)- ۹۶ / گذر- ۹۷ / فعل گذرا- ۹۷ / فعل ناگذرا- ۹۷ / فعل دو وجهی- ۹۸ / جدول افعال ناگذر، گذرا و دو وجهی- ۹۸ / وجه- ۱۰۰ / وجه اخباری- ۱۰۰ / وجه التزامی- ۱۰۰ / وجه امری- ۱۰۰ / معلوم و مجهول- ۱۰۰ / ساختمان فعل- ۱۰۱ / فعل ساده- ۱۰۱ / فعل پیش وندی- ۱۰۲ / فعل مرکب- ۱۰۲ / منفی کردن فعل- ۱۰۴ / فعل های غیر شخصی- ۱۰۴ / چکیده- ۱۰۴ / خودآزمایی- ۱۰۵

نگاره ی پنجم : اسم

تعریف- ۱۱۰ / ویژگی های اسم- ۱۱۰ / شمار- ۱۱۰ / شناس، ناشناس و اسم جنس- ۱۱۲ / عام و خاص- ۱۱۴ / ساخت- ۱۱۵ / ساده- ۱۱۵ / مرکب- ۱۱۵ / مشتق- ۱۱۷ / مشتق- مرکب- ۱۱۸ / خودآزمایی- ۱۱۹

نگاره ی ششم : گروه اسمی

گروه اسمی- ۱۲۵ / هسته- ۱۲۵ / وابسته های پیشین- ۱۲۶ / صفت اشاره- ۱۲۶ / صفت پرسشی- ۱۲۷ / صفت تعجبی- ۱۲۷ / صفت مبهم- ۱۲۷ / صفت شمارشی- ۱۲۸ / صفت عالی- ۱۲۹ / شاخص- ۱۳۰ / وابسته های پسین- ۱۳۲ / «ی/ا» نکره- ۱۳۲ / نشانه ی جمع- ۱۳۳ / صفت شمارشی ترتیبی ۲- ۱۳۳ / مضاف الیه- ۱۳۳ / صفت های بیانی- ۱۳۴ / صفت ساده- ۱۳۴ / صفت فاعلی- ۱۳۴ / صفت مفعولی- ۱۳۵ / ۲ صفت لیاقت- ۱۳۵ / صفت نسبی- ۱۳۵ / متمم اسم- ۱۳۶ / بدل- ۱۳۶ / پیرو جمله های توضیحی- ۱۳۶ / رسم نمودار- ۱۳۷ / جدول وابسته های پسین- ۱۳۸ / بررسی عناصر وابسته های پسین از نظر جایگاه- ۱۳۸ / عنصر وند- ۱۳۸ / عنصر صفت- ۱۳۹ / عنصر مضاف الیه- ۱۳۹ / عنصر متمم اسم- ۱۴۰ / عنصر بدل- ۱۴۰ / عنصر پیرو جمله- ۱۴۰ / وابسته های وابسته- ۱۴۱ / ممیز- ۱۴۱ / صفت صفت- ۱۴۲ / مضاف الیه مضاف الیه- ۱۴۲ / قید صفت- ۱۴۳ / صفت مضاف الیه- ۱۴۳ / وابسته های حرف اضافه ای در گروه اسمی- ۱۴۴ / متمم جانشین صفت- ۱۴۴ / متمم اسم- ۱۴۴ / متمم صفت- ۱۴۵ / جدول وابسته های وابسته- ۱۴۶ / گروه اسمی نمودار و هم پایگی- ۱۴۶ / خودآزمایی- ۱۵۰

نگاره ی هفتم : ضمیر

تعریف- ۱۵۶ / انواع ضمیر- ۱۵۶ / ضمیر شخصی- ۱۵۶ / ضمیر اشاره- ۱۵۸ / ضمیر پرسشی- ۱۵۸ / ضمیر مشترک- ۱۵۸ / چکیده- ۱۵۹ / خودآزمایی- ۱۵۹

نگاره ی هشتم : گروه قیدی

کاربرد گروه قیدی- ۱۶۴ / قید فعل- ۱۶۴ / قید صفت- ۱۶۴ / قید مسند- ۱۶۴ / قید قید- ۱۶۴ / قید مصدر- ۱۶۴ / قید جمله- ۱۶۴ / ساختمان گروه قیدی- ۱۶۴ / گروه قیدی نشانه دار- ۱۶۴ / کلمات تنوین دار- ۱۶۴ / پیش وند + اسم/صفت- ۱۶۴ / تفاوت قیدهای پیش وندی با متمم قیدی- ۱۶۵ / قیدهای تکرار- ۱۶۶ / تکرار واژه (مکرر)- ۱۶۶ / تکرار واژه با نقش نمای (-)- ۱۶۷ / تکرار یک عمل- ۱۶۷ / قید بیان حالت- ۱۶۷ / قید بیان تقریب- ۱۶۸ / قیدهای بی نشانه- ۱۶۸ / مختص/ویژه- ۱۶۸ / قیدهای مشترک- ۱۶۸ / گروه قیدی مشترک با اسم- ۱۶۸ / گروه قیدی مشترک با صفت- ۱۶۸ / جدول قید- ۱۶۹ / خودآزمایی- ۱۷۰

نگاره ی نهم : نقش نما

نقش نمای مفعول- ۱۷۵ / نقش نمای اضافه (-)- ۱۷۵ / نقش نمای متمم- ۱۷۵ / حروف اضافه از نظر ساختمان- ۱۷۶ / نقش نمای ندا- ۱۷۶ / نقش نمای پیوند- ۱۷۶ / خودآزمایی- ۱۷۸

نگاره ی دهم : دستور در آزمون

آزمون یک- ۱۸۲ / آزمون دو- ۱۹۱ / آزمون سه- ۲۰۰ / دستور در کنکور- ۲۰۸ / پاسخ نامه ی یک- ۲۱۵ / پاسخ نامه ی دو- ۲۱۷ / پاسخ نامه ی سه- ۲۱۹ / پاسخ نامه ی کنکور- ۲۲۲ / پرسش و پاسخ - ۲۲۶ / بن مایه ها - ۲۳۰

امروز به پارسی سخن گفتن کار آسانی نیست و کمتر کسی پیدا می شود که بتواند بر پایه ی زبانی سره ، سخن بگوید. شاید این از آن رو باشد که در برابر کمک بسزای درخت تنبور زبان پارسی به دانش و پیشرفت این مرز و بوم ، ما کمتر به آن پرداخته ایم . بی چاره این زبان دری چه کارهایی که برای ما نکرده است. قرن ها و سال های دراز است که با ما همراه بوده و مانند یک پدر بزرگ مهربان بر ایمن از گذشته های دور. افسانه ها و داستان ها گفته است . هر کجا نیاز بوده، این زبان، از خود نرمش نشان داده و شلخه های پیرایش را به سوی ما کشانده است. ما در این رهگذر از بار و برش سود برده آن گاه خواسته یا ناخواسته شلخه هایش را شکسته ایم . این زبان، بدون آن که حتی یک اخ بگوید در برابر ما کرنش کرده «همچون ضمام اشتر درست ساریاتان» و با شیوایی و رسایی داد سخن را ادا کرده است . اکنون نوبت ماست تا آن را از آن چه درخورش نیست برداریم و پاکیزه کنیم چرا که برای بهره بردن از یک زبان باید آن را زود و از آن خوب نگهداری کرد. زمانی بود که کسانی همچون استاد فرزانه ی توس یک تنه به یاری این زبان پرداختند تا بماند آن چه باید بماند! امروز این ما هستیم که باید به یاری آن برخیزیم و با ریشه یابی واژگان پارسی و هرس کردن شاخ و برگ های زاید و بی سود، بر شکوه دیرینه اش بیفزاییم. این کار چشم پوشی کردن از روش های نوین نیست که بیان روش های دانش بنیاد است در چارچوب زبان مادری. نگارش دستور زبان بر بنیاد زبان شناسی جدید، گامی است در باز شناسایی توانایی زبان پارسی در هم گامی با دیگر زبان های زنده ی دنیا.

بررسی ساختمان و چگونگی کاربرد یک زبان برگردن دستور نهاده شده است و بدیهی است که اگر دستور به کنار نهاده شود، پیرایشانی و از هم گسیختگی دامن گیر زبان نوشتاری می شود. هر چند که بسیاری از ما از این هماهنگی ذاتی موجود در زبان آگاه هستیم و می توانیم نادانسته آن را به کار بگیریم اما دانستن آن بی گمان نشان ورده ی پای خوبی از مابرای ایندگان برجای خواهد گذاشت. دستور، بند و گره ی است میان آوا و واژگان که به ما در کاربرد درست و روشمند آن ها یاری می رساند .

دستور امروز هر چند هنوز کاستی هایی دارد ولی همچنان با پیرایش و ویرایش رو به جلو، پیش می رود . آن چه باید گفت این است که با نگاهی ژرف به دستور امروزی می توان به مرز بندی، هماهنگی و پیوستگی میان بخش های سخن پی برد . از برتری های این دستور در برابر دستور های کهن آن است که خشت های سخن را به گونه ای می چید که نما و سیمایی یک جا و درخور، از همه ی ساختمان زبان پارسی به دست می دهد و همچنین سخن را در چارچوب و کالبدی می ریزد که با یک نگاه ساده می توان به جایگاه، ساختار و نقش واژه ها پی برد، همانند آن چه از گروه اسمی پیش کش می شود و یا آن چه که پیرامون کشیدن برخی از نمودار ها بیان می شود. همچنین آن جایی که سخن از ساختمان گروه اسمی برای باز شناسایی ساخت درونی واژه به پیش کشیده می شود و یا آن جا که از تکه های زبان (واحد های زبان) سخن به میان می رود تا ژرفای موسیقی و هماهنگی ریز ساخته های سخن دانسته شود .

آن چه آشکار است این است که در پاره ای از گونه ها ناهماهنگی ها، گسستگی ها، و گره هایی به چشم می خورد که با روشن بینی و دید درست، می شود آن ها را از هم باز نمود. به هر روی باید گفت که دستور زبان به پیروی از دگرگونی های زمان، دگرگونه می شود ولی این دگرگونی نباید به گونه ای باشد که به پی و شالوده ی زبان آسیب برساند، باید به روشی باشد که در راه پیشبرد زبان و رو به جلو باشد. از شمندان و دانشمندان بسیاری در پویه و تلاش فراوان این راه را باز نموده اند. ما نیز در این جستار گامی به جای پای آنان نهاده ایم . هر چند که بر این باوریم که دستور امروز می تواند خود را از پاره ای از دشواری ها و پیچیدگی ها رها کند و این گونه بر کشش و شیرینی شگفت انگیز خود بیفزاید . بی گمان جدا کردن ها، ریز کردن ها و نام گذاری های بسیار گوناگون و ناهماهنگ بر اندازه و بار سخن می افزاید، آن را دچار پیچیدگی می کند و از شیرینی آن می کاهد . برای نمونه بخش کردن «قیدها» به توگونه ی نشانه دار و بی نشانه که چیزی بر چم سخن نمی افزاید و تنها کار را دشوارتر می کند ، یک گام پیروده می نمایاند چرا که بر این پایه می توانیم بسیاری از دیگر گونه های دستوری همچون عام و خاص و یا شناس، ناشناس و اسم جنس را نیز نشانه داری بی نشانه بدانیم . همچنین بخش کردن آن ها به ویژه (مختص) و ناویژه (مشترک) بدون هیچ ابزار درستی، به گونه ای که برخی از واژه های نشانه دار همچون «بی هدف» در گروه بی نشانه ها نیز جای می گیرند (صفت مشترک با قید) درست نمی نماید . هر چند که با کمی بردباری می شود همه ی آن ها را در چارچوبی درست و پایدار ریخت اما ما نیز در این پژوهش- به جز در برخی از جاها- برای دور نشدن از آن چه اکنون نوآموزان و دانش آموزان با آن خو گرفته اند در همان راه و روش، گام نهاده ایم و تنها به گسترده و باز نمودن گره های دشوار بسنده کرده ایم. امید است نقشه و راهی که دستور های امروزی به پیش می کشند روش درست چیدمان پی و بنای سخن باشد به گونه ای که با نگاه به آن بتوان بنایی درخور پایگاه زبان پارسی بر افراشت .

ایدون باد

قریباتی

شهر یورماه ۱۳۹۳